

Právní a majetkové vazby Prachatic a Rožmberků v pohusitské době

Veronika Večeřová

LEGAL AND PROPERTY TIES BETWEEN PRACHATICE AND THE ROSENBERGS IN THE POST-HUSSITE PERIOD

This article deals with the topic of the problematic legal status of the town of Prachatice and its variable legal and property relation to the Lords of Rosenberg during the 15th century and the beginning of the 16th century. It inquires into the ways the Rosenbergs repeatedly gained the pledge of the town of Prachatice, how they acted there as the holders and what their intentions were in connection with the legal status of the town. The brief analysis of the charters, which Oldřich II and Petr IV of Rosenberg issued for the burghers of Prachatice, is integral to the article.

KEYWORDS:

Prachatice; Lords of Rosenberg; Oldřich II of Rosenberg; Peter IV of Rosenberg, Late Middle Ages; church pledge; liege town; Provost of the Vyšehrad Chapter

Výbuch husitské revoluce a následný mnohaletý válečný stav měl v jižních Čechách za následek mimo jiné rozsáhlou změnu vlastnických struktur. O svůj majetek byly násilně připraveny zejména církevní vrchnosti — v západní části jižních Čech, kam je v rámci tohoto článku soustředěna pozornost, se jednalo o zlatokorunský klášter a vyšehradskou kapitulou, respektive jejího probošta. Ten měl ve svém vlastnictví významné obchodní město Prachatice, přes které proudila do českých zemí většina dovážené alpské soli.¹ V listopadu roku 1420 byly Prachatice definitivně dobyty

1 K dějinám Prachatic viz František Josef SLÁMA (doplnil a upravil Vincenc Šofferle), *Obraz starožitného města Prachatic*, Praha 1891; Jiří HILMERA, *Prachatice*, Zprávy památkové péče 10, 1950, č. 2, s. 33–64; Václav STARÝ, *K počátkům města Prachatic*, Jihočeský sborník historický 47, 1978, č. 1, s. 1–11; TÝŽ, *Vývoj Prachatic od počátku 14. do počátku 15. století*, Jihočeský sborník historický 47, 1978, č. 2–4, s. 97–103; Pavel FENCL — Jana KOUTNÁ — František KUBŮ — Jan Antonín MAGER, *Prachatice*, Praha — Litomyšl 2007. Jihočeským solným obchodem a obchodními cestami ve středověku se zabývali zejména Miloslav VOLF, *Příspěvky k historii obchodních styků s cizinou ve středověku. Obchod solí*, Časopis Společnosti přátel starožitností 43, 1935, s. 97–102, 163–177; 44, 1936, s. 30–38, 69–78, 125–131; Eduard KRIECHBAUM, *Alte Salzstraßen zwischen den Alpen und Böhmen*, Deutsches Archiv für Landes- und Volksforschung 2, 1938, s. 417–433; František GRAUS, *Die Handelsbeziehungen Böhmens zu Deutschland und Österreich im 14. und zu Beginn des 15. Jahrhunderts. Eine Skizze*, *Historica* 2, 1960, s. 77–110; Josef JANÁČEK, *Der böhmische Aussenhandel in der Hälfte des 15. Jahrhunderts*, *Historica* 4, 1962, s. 39–58; Paul PRAXL, *Der Goldene Steig*, Grafenau 1983; Richard LOIBL, „Korn um Salz“. *Der Passauer Salzhandel im 15. und 16. Jahrhundert*, in: Herbert Wilhelm Wurster — Max Brunner — Richard Loibl — Alois Brunner (edd.), *Weisses Gold. Passau. Vom Reichtum einer europäischen Stadt. Katalog zur Ausstellung von Stadt und Diözese Passau im Oberhausmuseum Passau 6. Mai bis 1. Oktober 1995*, Passau 1995, s. 191–208; František KUBŮ — Petr ZAVŘEL, *Zlatá stezka. Historický a archeologický výzkum*

táborskými vojsky a od té chvíle se započal spleť úsek historie tohoto města, trávající bezmála sto let. Během něj změnily Prachatice několikrát svého držitele, byly mnohokrát zastaveny a právní postavení tohoto města bylo nejasné leckdy i pro současníky. Cílem této studie je vylíčení a kritické zhodnocení vzájemných právních a majetkových vazeb města Prachatic a rodu Rožmberků, jehož členové měli po celé 15. století zájem o trvalý zisk tohoto bohatého pošumavského města do svého vlastnictví. Osudy města a rodu se v pohusitské době² několikrát protnul a toto zkřížení častokrát způsobilo dlouhodobé důsledky různého charakteru. V této studii se však soustředím pouze na právní a majetkové skutečnosti a rezignuji na popis a zhodnocení prachaticko-rožmberských obchodních a hospodářských vztahů, což je rozsáhlé téma vyžadující důkladnou analýzu a dostatečný prostor v samostatné studii, která snad v budoucnu vznikne.

ZA HUSITSKÝCH VÁLEK

Po přechodu do tábora Zikmunda Lucemburského vycítil Oldřich II. z Rožmberka možnost, jak rozšířit své dominium a zároveň alespoň částečně zahojit vlastní finanční ztráty spojené s počátkem husitských válek.³ Velký zájem měl především o zboží zlatokorunského kláštera (samozřejmě pod rouškou oficiální ochrany jeho majetku před husitským plundrováním),⁴ ale zřejmě podporoval i protihusitský převrat v Prachaticích koncem léta roku 1420.⁵ Bezpochyby doufal, že se mu podaří rozší-

významné středověké obchodní cesty. 1. Úsek Prachatice — státní hranice, 2. Úsek Vimperk — státní hranice, 3. Úsek Kašperské Hory — státní hranice, 4. Úsek státní hranice — Pasov (s jednou kapitulou od Hermanna Kerschera), České Budějovice — Prachatice 2007–2015; Veronika VEČEŘOVÁ, Prachatický solný obchod v pozdním středověku: právo, cesty, konkurence, Zlatá stezka: sborník Prachatického muzea 25, 2018, s. 15–56; TÁŽ, Právní vývoj města Prachatic v pozdním středověku aneb královské či poddanské město?, Jihočeský sborník historický 87, 2018, s. 17–44. Předkládaný článek částečně vychází z této mé studie, ale reviduje některé její dílčí poznatky, soustředí se detailně na prachaticko-rožmberské vazby a analyzuje doposud opomenuté informace. Majetkové vztahy mezi vyšehradskou kapitulou a jejím proboštem přibližuje více Karin PÁTROVÁ, Probošt versus kapitula. K problematice majetkových vztahů uvnitř vyšehradské kapituly do doby husitské, Mediaevalia Historica Bohemica 11, 2007, s. 79–93 (k otázce prachatického majetku viz zvláště s. 91).

- 2 Pohusitskou dobou je pro účely tohoto článku míněno období od konce první husitské války do nástupu Habsburků na český trůn, tj. 1436–1526.
- 3 Karel MARÁZ, *Falzátor listin a pečeti. Příspěvek k portrétu Oldřicha II. z Rožmberka*, Dějiny a současnost 3, 1999, č. 3, s. 17–21 zde s. 17. Falzátorské činnosti Oldřicha II. se K. Maráz věnoval zejména z hlediska sfragistiky. Viz TÝŽ, *K problematice padělání pečeti na konci středověku a počátku novověku. Sfragistický příspěvek k falzům Oldřicha II. z Rožmberka*, Sborník archivních prací 48, 1998, č. 1, s. 49–103.
- 4 To mu bylo r. 1420 dočasně zastaveno. Více Anna KUBÍKOVÁ, *Oldřich II. z Rožmberka*, České Budějovice 2004, s. 55.
- 5 Petr ČORNEJ, *Prachatice, Zlatá Koruna (a Praha) v roce 1420*, in: Dana Dvořáčková-Malá — Petr Charvát — Bohumír Němec (edd.), *Za zdi kláštera. Cisterciáci v českých dějinách*, Čes-

řit sféru svého vlivu na Prachatice (a potažmo i na Zlatou stezku), a získat tak prachatické celní výnosy a další platy. Ziskem církevních majetků zlatokorunského kláštera i vyšehradského proboštství by navíc scelil svá jihočeská a západočeská panství do obrovského komplexu.⁶ Definitivní dobytí Prachatic tábory v listopadu roku 1420 ho však o tyto iluze dočasně připravilo.

Oldřich z Rožmberka ale nebyl jediným, koho lákala vidina ovládnutí významné solné tepny a jejího koncového města. Svůj zrak do této oblasti upíral i Rožmberkův nepohodlný sused Jan Smil z Křemže, kterému se nejpozději roku 1420 podařilo ovládnout strategicky položený hrad Hus, strážící prachatickou větev Zlaté stezky. Nárokoval si také mnoho církevních majetků v této oblasti.⁷ Není nepravděpodobné, že také ambiciózní Jan Smil toužil po ovládnutí výnosného systému šumavských solných stezek.

Osud Prachatic se ale po roce 1420 odvíjel jinak, než patrně zamýšlel ctižádostivý Rožmberk. Prachatice byly přiřčeny do táborsko-píseckého svazu a staly se základem husitských lapkovských tlup.⁸ Jako podmaněnému městu jim v rámci svazu původně náležela spíše podřízená role; postupem času se jim však podařilo získat postavení takřka rovnocenné královským městům.⁹ Přestože Prachatice patřily k radikálním složkám husitského hnutí, dokázali zástupci města po přijetí basilejských kompaktát roku 1436 změnit politický kurz a přejít na „správnou“ stranu. Spolu s dalšími 24 městy hlásícími se k husitskému hnutí holdovaly Prachatice 14. srpna 1436 Zikmundu Lucemburskému.¹⁰ Stejně jako jiná husitská města a šlechta, i Prachatice byly za tento akt náležitě odměněny. Pravděpodobně na výslovnou žádost prachatických měšťanů argumentujících dlouhodobou ztrátou původní vrchnosti

ké Budějovice 2010, s. 137–166, zde s. 159. K prvnímu dobytí převážně katolických Prachatic husity pod velením Jana Žižky z Trocnova došlo již v dubnu r. 1420. Katoličtí obyvatelé patrně stihli utéct, v létě se však do města (dosud neobsazeného husitskou posádkou) vrátili. Viz František ŠMAHEL, *Husitská revoluce. 3. Kronika válečných let*, Praha 1996, s. 62.

6 P. ČORNEJ, *Prachatice*, s. 143.

7 Oldřich z Rožmberka s ním měl později spory především kvůli držbě vesnic zlatokorunského kláštera, o které oba usilovali. Tragické vyústění jejich mnohaletých sporů je všeobecně známé. Blíže viz Robert ŠIMŮNEK, *Jan Smil z Křemže. K postavení nižší šlechty v jižních Čechách v první polovině 15. století*, Jihočeský sborník historický 66–67, 1997–1998, s. 3–12; Jaroslav POLÁCH, *Jan Smil z Křemže. Život táborského hejtmána a loupeživého rytíře*, České Budějovice 2011; Přemysl BAR, *Neznámá falza listin Zikmunda Lucemburského a falzátorská činnost Oldřicha II. z Rožmberka*, *Studia Mediaevalia Bohemica* 6, 2014, č. 1, s. 69–113, zde s. 97–109.

8 R. ŠIMŮNEK, *Jan Smil z Křemže*, s. 6–7.

9 František ŠMAHEL, *Husitská revoluce. 1. Doba vymknutá z kloubů*, Praha 1995, s. 400; TÝŽ, *Organizace a skladba táborské strany v letech 1420–1434*, Husitský Tábor. Sborník Muzea husitského revolučního hnutí 9, 1986–1987, s. 7–90, zde s. 24. Srov. dále František PALACKÝ (ed.), *Archiv český čili Staré písemné památky české i morawské: z archivův domácích i cizích III*, Praha 1844, s. 245–246, č. 32; s. 256–257, č. 36; s. 264–265, č. 39; s. 284, č. 19; s. 497–498, č. 242; s. 499, č. 253. Ve všech těchto písemnostech (datovaných v letech 1424–1428) vystupují Prachatice zcela samostatně a jsou uváděny mezi jinými královskými městy.

10 Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy. IV. díl*, Praha 1899, s. 715.

(a s přihlédnutím k jejich významné pozici v bývalém tábořském svazu) povýšil Zikmund Lucemburský jejich město 18. prosince 1436 mezi města královská.¹¹

O tom, že Prachatice byly počítány mezi komorní majetek (a tudíž spravovány královským podkomořím) ještě před tímto formálním aktem, svědčí korespondence Zikmunda Lucemburského a Oldřicha II. z Rožmberka z podzimu roku 1436. Dne 22. října informoval král Oldřicha o pověření královského podkomořího Jana z Kunvaldu, který měl zajistit, aby Prachatictí nebrali holdy na Rožmberkově zboží; stejně se má zachovat i pán z Růže.¹² Tento list spolu s dalšími vypovídá o napětí a zjitřených vztazích panujících mezi Prachaticemi a Oldřichem z Rožmberka. Příčinou byl spor o zboží zlatokorunského kláštera rozprostírající se mezi prachatickým a českokrumlovským panstvím. Také o tento majetek ziskuchtivý Rožmberk dlouhodobě usiloval.¹³ Přestože měl Oldřich zápis pouze na berně a dávky zlatokorunského kláštera,¹⁴ neváhal uzurpovat také vsi patřící ke klášterství a stěžoval si, že Prachatictí chtějí vybírat platy od jeho lidí náležejících ke Zlaté Koruně.¹⁵ Ani Prachatictí však na zlatokorunské vsi neměli žádné právní nároky.¹⁶ Do konfliktu se nakonec vložil Zikmund Lucemburský, který záležitost svěřil k ohledání Jankovi ze Svídnice a Matějovi z Chlumčan a nakonec rozhodl o jejím vyřešení na sněmu.¹⁷ Spor o zlatokorunské vsi

11 „[...] assumpsimus, acceptavimus et presentibus assumimus et acceptamus ipsamque civitatem inter civitates regias ad mensam, proprietatem et cameram regalem Boemie [...]“ Jaromír ČELAKOVSKÝ — Gustav FRIEDRICH (ed.), *Codex iuris municipalis regni Bohemiae. III. Privilegia královských měst venkovských království Českého z let 1420–1526*, Praha 1948 (dále jen CIM III), s. 144–147, č. 93. Opis listiny se nachází v: SOKA Prachatice, AM Prachatice, Městská pamětní kniha tzv. malá, sign. II-1, inv. č. 12, fol. 96v. Vyšehradská kapitula se krátce po dobytí Vyšehradu husity na podzim r. 1420 uchýlila do exilu. Nepobývala zde však jako celek, nýbrž jednotliví kanovníci se rozptýlili do Vratislavi (kam zamířil i probošt Albík z Uničova), Žitavy, Českého Krumlova či do Rakous. Blíže Jan KOTOUS, *K historickoprávnímu vývoji postavení vyšehradské kolegiátní kapituly*, in: Bořivoj Nechvátal (ed.), *Královský Vyšehrad IV. Sborník příspěvků ze semináře [16. 9. 2010] — 940 let královské kolegiátní kapituly sv. Petra a Pavla na Vyšehradě*, Praha 2012, s. 28–48, zde s. 34.

12 Blažena RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka I. 1418–1437*, Praha 1929 (dále jen LOR I), s. 205, č. 306.

13 Robert ŠIMŮNEK, *Správní systém šlechtického dominia v pozdně středověkých Čechách. Rožmberská doména 1418–1472*, Praha 2005, s. 69, uvádí, že důvodem úchvatů církevního zboží poblíž Českého Krumlova (majetky zlatokorunského kláštera a vyšehradské kapituly) byla Oldřichova snaha o scelení jednotlivých panství do kompaktního dominia.

14 LOR I, s. 107–108, č. 158.

15 Tamtéž, s. 207–208, č. 308.

16 Alespoň k tomu neexistuje žádný písemný důkaz. Vesnice zlatokorunského kláštera získal do zástavy Jan Smil z Křemže. Viz Mathias PANGERL (ed.), *Urkundenbuch des ehemaligen Cistercienserstiftes Goldenkron in Böhmen*, Wien 1872, s. 427–429, č. 185.

17 Jako důvod uvádí: „Jakožt zboží některá Svatokorunského kláštera jsou, v něžto s jedné strany ty a z druhé Prachatictí se vkládáte: rozumiemeť, žeť lidé týchž zboží přelišně v tom hynú a na obě straně jim hleděti jest těžko.“ Viz LOR I, s. 209, č. 309; dále tamtéž, s. 210, č. 312. O rozřešení konfliktu na sněmu nemáme žádné informace.

nabral nový směr poté, co se město Prachatice dostalo do závislého postavení a v konfliktu již více samostatně nefigurovalo.

Z postavení královského města se totiž Prachatičtí neradovali příliš dlouho. Již o několik měsíců později, 1. června roku 1437, Zikmund Lucemburský Prachatice zastavil za 2 500 kop grošů. Osoba nového držitele prachatické zástavy musela být nemilým šokem zejména pro Oldřicha z Rožmberka — nebyl jím totiž nikdo jiný než jeho nenáviděný soused, Jan Smil z Křemže.¹⁸ Ten kromě prachatické zástavy získal od císaře Zikmunda i zástavu městečka Volary a zápisy na několik vsí vyšehradské kapituly a zlatokorunského kláštera. To bylo zřejmě poslední kapkou v pomyslné číši Oldřichovy trpělivosti. Výsledek jeho „odvety“ je známý — mnohaleté věznění Jana Smila na Krumlově, vynucené postoupení jeho majetku Oldřichovi z Rožmberka a nakonec potupná poprava v roce 1447.

OLDŘICH II. Z ROŽMBERKA PRACHATICKÝM PÁNEM

Tou dobou však byl Oldřich z Rožmberka již několik let faktickým držitelem prachatického zboží. To získal podle svědectví Starých letopisů českých patrně násilným zábohem roku 1444,¹⁹ po smrti svého spojence Jana Řitky ze Sedlce, který Prachatice načas ovládl v době uvěznění Jana Smila z Křemže.²⁰ Jako pravděpodobnější se však jeví, že Rožmberk získal Prachatice již roku 1443, protože zde 5. srpna 1443 datoval svůj dopis Janovi z Lobkovic a na Hluboké.²¹ Z dnešního pohledu spornou oprávněnost držby Prachatic mohl Oldřich z Rožmberka později prokázat oficiálními dokumenty — syny Jana Řitky ze Sedlce odškodnil patrně oficiální koupí města²² a od vězněného Jana Smila z Křemže a jeho synů v červenci téhož roku pod tlakem získal („koupil“) kromě jiného zástavní listinu Zikmunda Lucemburského na Prachatice z roku 1437.²³ Oldřichovu touhu po ovládnutí Prachatic však více než co jiného dokazuje existence falza,

18 CIM III, s. 209–212, č. 119.

19 František PALACKÝ (ed.), *Scriptorum rerum Bohemicarum Tomus III. / Starj letopisowé česstj od roku 1378 do 1527, čili pokračowánj v kronikách Přibjka Pulkawy a Benesse z Hořowic, z rukopisů starých vydané*, Praha 1829, s. 135.

20 R. ŠIMŮNEK, *Jan Smil z Křemže*, s. 10.

21 Blažena RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka II. 1438–1444*, Praha 1932 (dále jen LOR II), s. 263, č. 301. Další Oldřichův list témuž adresátovi je datován v Prachaticích 19. srpna 1443. Viz František PALACKÝ (ed.), *Archiv český čili Staré písemné památky české i morawské: z archivův domácích i cizích IV*, Praha 1846, s. 399, č. 3.

22 O koupi města od bratří ze Sedlce vypovídá Oldřichova listina vydaná prachatickým měšťanům 1. května 1444. Viz CIM III, s. 235–237, č. 137. Opis je dochován v nejstarší prachatické městské knize, SoKa Prachatice, AM Prachatice, Městská pamětní kniha tzv. malá, sign. II–1, inv. č. 12, fol. 103r.

23 LOR II, s. 359–361, č. 413. K následným vlekoucím se sporům mezi Smilovými syny a Oldřichem z Rožmberka viz R. ŠIMŮNEK, *Jan Smil z Křemže*, s. 7–8. Definitivního odškodnění ve výši 1 500 kop grošů se Smilovi synové dočkali na základě pozdější intervence zemského správce Jiřího z Poděbrad r. 1455. Viz M. PANGERL (ed.), *Urkundenbuch*, s. 483–485, č. 209.

podle nějž Zikmund Lucemburský zastavil Oldřichovi z Rožmberka města Prachatice a Volary již roku 1421.²⁴ Datace vzniku tohoto falza není dodnes jistá, patrně k němu však došlo mezi lety 1437–1444,²⁵ tedy nejspíše v době panství Jana Smila z Křemže, kdy mocný Rožmberk ještě netušil, zda (a jak) se události vyvinou v jeho prospěch. Zhotovení falšované listiny bylo patrně jen jedním z uvažovaných prostředků, jak dosáhnout cíle.²⁶

Po mnoha letech trpělivého vyčkávání, intrikování a bezohledného jednání tedy Oldřich z Rožmberka dosáhl ve věci Prachatic svého cíle. Prachatice se staly správním centrem nového panství zahrnujícího sekularizované majetky vyšehradské kapituly.²⁷ Velkoryse znějící listinou z 1. května 1444 zaručil Oldřich z Rožmberka prachatickým měšťanům přijímání podobojí v duchu kompaktát, zachování stávajících práv a svobod i stejnou výši platů, které odváděli jeho předchůdci Janu Řitkovi (po 10 kopách grošů na sv. Jiří a na sv. Havla a k tomu desátek). Oldřich měšťanům dále postoupil právo odúmrti a slíbil je v této záležitosti zachovat při právech měst královských. Tato klauzule snad měla poukázat na status královského (byť zastaveného) města. Svou laskavou tvář Oldřich Prachatickým ukázal také příslibem odpuštění všech prohřešků, kterých by se snad vůči němu byli dopustili. Za to mu měšťané a všechna obec slíbili „[...] jakožto pánu svému věrnost, poddání a poslušensvie i člověčenstvie [...]“. Z listiny je dále patrné, že během husitských válek či po nich muselo dojít k částečné výměně obyvatelstva, neboť Oldřich slibuje „toho nedopouštěti, aby měšťané staří tiskli nové kterýmkolivěk obyčejem, buď to od domuov neb jiných držení, a nechcem kterého z starých přijeti ani k kterému trhu připustiti bez nových vóle

24 CIM III, s. 26, č. 19.

25 Oldřichově bohaté falzátorské činnosti se věnovalo již mnoho badatelů, jejichž činnost shrnuje v úvodu své studie P. BAR, *Neznámá falza*, s. 69–113. Kromě Bara se touto problematikou dlouhodoběji zabývá zejména Karel Maráz, který Oldřichovu falzátorskou činnost spojuje s dobou interregna a vznik falz klade do období od přelomu třicátých a čtyřicátých let 15. století, přičemž poslední falzum datuje do let 1457–1461. Viz K. MARÁZ, *Falzátor*, s. 19. Ve svém pozdějším článku rozsah Oldřichovy falzátorské činnosti zúžil na léta 1436–1457. Viz TÝŽ, *Rožmberská falza*, in: Peter Balog a kol., *Rožmberkové: rod českých velmožů a jeho cesta dějinami*, České Budějovice 2011, s. 48. Robert Šimůnek klade dataci prachatického falza oproti předchozímu bádání do doby těsně po vydání Zikmundovy zástavní listiny na Prachatice Janu Smilovi z Křemže, tedy těsně po r. 1437. Viz R. ŠIMŮNEK, *Jan Smil z Křemže*, s. 10. Šimůnkův názor na dataci falza mezi léta 1437–1444 sdílí i P. BAR, *Neznámá falza*, s. 100–101.

26 Srov. V. VEČEŘOVÁ, *Právní vývoj*, s. 27. Falzum bylo de facto zrovnoprávněno s pravými listinami vidimací r. 1454, neboť jiným falzem si Oldřich z Rožmberka zajistil právo předkládat namísto originálních listin pouze vidimáty. Viz Blažena RYNEŠOVÁ — Josef PELIKÁN (edd.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka IV. 1449–1462*, Praha 1954 (dále jen LOR IV), s. 372–374, č. 522. Falza se poté Oldřich z Rožmberka obratně zbavil (a zároveň jej zpeněžil) při prodeji prachatické zástavy bratřím z Rabštejna r. 1457, kterým kromě zfalšovaného zápisného listu na Prachatice a Volary ve 3 000 kopách grošů prodal také pravý list Zikmunda Lucemburského, kterým zastavil Prachatice Janu Smilovi z Křemže ve 2 500 kopách grošů. Viz tamtéž, s. 398–399, č. 578.

27 R. ŠIMŮNEK, *Správní systém*, s. 85.

a obecného svolenie.“ Otázkou je, zda (a jak) rozdělení měšťanstva na „staré“ a „nové“ může poukazovat na jeho konfesijní rozčlenění.²⁸

Ve skutečnosti však byl Oldřich vůči Prachatickým mnohem tvrdší, než by se mohlo zdát podle dikce listiny z roku 1444. Ačkoli byl pouze prachatickým zástavním pánem, nerozpakoval se zde vystupovat jako regulérní svrchovaný majitel. O podřízeném stavu královského města svědčí již výše zmíněný slib věrnosti a člověčenství. Své postavení Oldřich demonstroval také výstavbou rožmberského městského hradu situovaného u Horní brány města, který sloužil jako správní centrum prachatického panství, v jehož čele stál prachatický hejtman.²⁹ O výstavbě hradu roku 1448 informuje jako první kronika rožmberského archiváře Václava Březana.³⁰ Zatímco starší bádání umísťovalo rožmberský hrad na náměstí, na místo pozdější radnice, v nedávné době se podařilo prokázat, že hrad svou plochou zasahoval od hradeb u Horní brány až k jižní straně náměstí.³¹ Dokladem tohoto umístění je také pozdější přípisek v prachatické malé pamětní knize u listiny z roku 1544, kterou Petr z Rožmberka povolil prachatickým měšťanům zastavit volnou plochu u hradu, situovaného u Horní brány.³²

Oldřichova pozice v Prachaticích ale zpočátku nebyla zcela pevná. Táborští, snažící se dosáhnout propuštění Jana Smila z Křemže, vyhrožovali v dubnu roku 1447 Oldřichovi, že pakliže jim nedá odpověď stran Smilova propuštění, umožní „mladému Smilovi“ (patrně Smilovu synovi Přibíkovi), aby od svých poddaných i od těch, „ješto k Prachaticóm slušejí“, vybíral poplatky — tedy aby se uvázal ve svůj dědičný majetek.³³ Patrně v souvislosti s táhnoucím se sporem o Jana Smila se v pramenech vynořují narážky na možný protirožmberský převrat v Prachaticích.³⁴ Obavu ze zrady v Prachaticích pociťoval i sám Rožmberk;³⁵ k dobrému vojenskému zajištění Prachatic a jiných „zámků“ mu radil jeho přítel Václav z Michalovic a na Strakonících.³⁶

28 CIM III, s. 235–237, č. 137.

29 K prachatickým úředníkům za časů Oldřicha II. z Rožmberka viz R. ŠIMŮNEK, *Správní systé-
m*, s. 532–533.

30 Anna KUBÍKOVÁ (ed.), *Rožmberské kroniky krátký a summovní výtah od Václava Březana. VII. kapitola — Oldřich II. z Rožmberka*, České Budějovice 2005, s. 40. Zbudování hradu v zastaveném královském městě byl však počín málo obvyklý. Viz Robert ŠIMŮNEK — Roman LAVIČKA, *Páni z Rožmberka 1250–1520. Jižní Čechy ve středověku. Kulturněhistorický obraz šlechtického dominia ve středověkých Čechách*, České Budějovice 2011, s. 87.

31 František KAŠIČKA — Bořivoj NECHVÁTAL, *Tvrze a hrádky na Prachaticku*, Prachatice 1990, s. 96; Václav STARÝ, *Kdy se změnilo rozměry prachatického náměstí?*, Zlatá stezka 8–9, 2001–2002, s. 261–265; Tomáš DURDÍK, *Vkládání hradů do starších českých měst*, *Archaeologica historica* 32, 2007, s. 199–210, zde s. 204–205; Marek PARKMAN, *Příspěvek archeologie k poznání počátků a vývoje města Prachatic*, Zlatá stezka 20, 2013, s. 13–42, zde s. 36.

32 V. VEČEŘOVÁ, *Právní vývoj*, s. 31.

33 Blažena RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka III. 1445–1448*, Praha 1937 (dále jen LOR III), s. 209–210, č. 290.

34 P. BAR, *Neznámá falza*, s. 109.

35 Tolik nedatovaný koncept Oldřichova listu Václavovi z Michalovic a na Strakonících. Viz LOR III, s. 214–215, č. 300.

36 Tamtéž, s. 215, č. 301.

Ve stejném duchu psal Oldřichovi v červenci roku 1447 také Pavel Dětřichovec z Prahy, který Rožmberka varoval před Petrem Zmrzlíkem ze Svojšína a před Tábořskými.³⁷ Na podporu prachatických měšťanů se Oldřich patrně spoléhat nemohl. Jeho popularitě neprospěla skutečnost, že dal z města vyhnat prachatického kněze, kvůli čemuž se údajně měšťané začali bouřit.³⁸ Pravděpodobně se mohlo jednat o kněze podobojí; Oldřich se však listinou z 1. května 1444 (viz výše) zavázal k dodržování kompaktní a zaručil měšťanům, že jim nebude bránit v přijímání podobojí způsobou ani ve vydržování jednoho či více kališnických kněží.³⁹ K uskutečnění převratu ale nedošlo a celá rozjitřená situace byla ukončena popravou Jana Smila z Křemže v létě roku 1447.⁴⁰

Oldřich z Rožmberka se patrně nehodlal spokojit s pouhou zástavou města a jeho záměrem bylo co nejdříve připoutat Prachatice dědičně ke svému dominiu. Oldřich, znalec českého zemského práva, si byl bezpochyby vědom komplikovanosti prachatické držby a patrně vznesl ohledně této záležitosti dotaz na písaře desek zemských, Matěje. Ten mu ve své odpovědi nejspíše z roku 1444 sděluje, že „[...] to zbožie jest kostela Vyšehradského ku proboštství,⁴¹ a mním, že na to zbožie mají zápisy od císařovy Milosti; k tomuť raditi jinak neumiem, než ať by Vaší Milosti ty zápisy vydali a k tomu ať by [listy] udělali s visutými pečetmi na svědomie, že ty listy a zápisy Vaše Milost má s jich dobrou volí.“⁴² K žádnému podobnému aktu však za Oldřichova života nedošlo a je otázkou, zda se Oldřich z Rožmberka o alodizaci prachatického panství vůbec pokusil. Přes všechno úsilí, které pán z Růže na získání výnosných Prachatic vynaložil, se jich nakonec několik let před svou smrtí rozhodl vzdát. Z důvodu velké zadluženosti prodal se svým synem Janem prachatickou zástavu roku 1457 bratřím Janovi a Prokopovi z Rabštejna.⁴³

NÁROKY VYŠEHRADSKÉHO PROBOŠTSTVÍ

Prachatice se poté ještě několikrát staly předmětem transakce a mnohokrát změnilo svého zástavního pána.⁴⁴ Společné dějiny rodu Rožmberků a města Prachatic tím však zdaleka nebyly u konce.

Četnost zástav v průběhu 15. století vedla některé badatele k názoru, že Prachatice ztratily své původní královské postavení a poklesly opět mezi města poddaná.⁴⁵ O zástavním postavení Prachatic však nemůže být po právní stránce pochyb — každá z transakčních listin zmiňuje vždy prodej zápisných listů, nikoli města jako

37 Tamtéž, s. 237–238, č. 338.

38 Tamtéž, s. 215, č. 301.

39 CIM III, s. 235–237, č. 137.

40 P. BAR, *Neznámá falza*, s. 109.

41 K tomu viz dále.

42 CIM III, s. 209–212, č. 119 (v poznámce). Srov. V. VEČEŘOVÁ, *Právní vývoj*, s. 26–27.

43 LOR IV, s. 398–399, č. 578.

44 Nejnovější revizi prachatických zástav v průběhu 15. století jsem předložila ve své studii V. VEČEŘOVÁ, *Právní vývoj*, s. 25–30.

45 Nástin literatury viz tamtéž, s. 18–20.

takového.⁴⁶ Právní status města však byl mnohem složitější, čehož si Rožmberkové, a jako první z nich Oldřich II., byli dobře vědomi. Písař desek zemských Matěj, na kterého se v otázce vlastnictví Prachatic Oldřich obrátil, ve své odpovědi uvádí, že město náleží proboštu vyšehradskému.⁴⁷ Přestože byly totiž Prachatice v prosinci roku 1436 povýšeny na královské město, Zikmund Lucemburský je v červnu roku 1437 zastavil jako církevní majetek.⁴⁸ Vyšehradský probošt tak byl i nadále považován za právoplatného vlastníka Prachatic a byla mu opakovaně přiznána možnost výkupu tohoto zboží ze zástavy.⁴⁹ Na výkup svého zastaveného zboží však neměli vyšehradští probošti dostatek finančních prostředků, a tak Prachatice zůstávaly dále v pozici zastaveného města.

DRUHÝ ZISK PRACHATIC

O opětovný zisk prachatického zboží projevil zájem Oldřichův vnuk Vok II. z Rožmberka. Způsob provedení mu radil manžel jeho zemřelé tety Lidmily a zároveň jeho někdejší poručník, Bohuslav ze Švamberka, v nedatovaném listu, v němž Voka nabádá, aby o koupi Prachatic (respektive zápisných listů) od Jindřicha z Rabštejna, tehdejšího držitele města, vyjednával s Burianem z Martic, prachatickým hejtmanem a někdejším královským poručníkem prachatického zboží.⁵⁰ Jindřichovi z Rabštejna měl Vok nabídnout 3 000 kop grošů, za něž by Jindřich mohl vykoupit Prachatice z držení Smila Rýzmberského a následně je zástavně postoupit Vokovi z Rožmberka.⁵¹

⁴⁶ LOR IV, s. 398–399, č. 578; CIM III, s. 999–1016, č. 577.

⁴⁷ Viz výše (pozn. č. 42).

⁴⁸ „My Sigmund [...] zapisujem témuž Smilkovi [...] Prachatice město, ješto někdy slušalo k proboštví Vyšehradskému [...]“ Viz CIM III, s. 209–212, č. 119. Srov. V. VEČEŘOVÁ, *Právní vývoj*, s. 36–37; Stanislav BÁRTA, *Zástavní listiny Zikmunda Lucemburského na církevní statky (1420–1437)*, Brno 2016, s. 227, č. 346.

⁴⁹ R. 1455 Ladislavem Pohrobkem. NA Praha, Archiv kolegiální kapituly vyšehradské (1130–1523), sign. 395, <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/KVs/395/charter> [náhled 28. 9. 2020]. Listina Ladislava Pohrobka je inzerována v konfirmaci krále Vladislava II. z r. 1513. R. 1487 Vladislavem Jagellonským, viz CIM III, s. 715–718, č. 422 (v poznámce). V soupisu listin rožmberského archiváře Václava Březana se nachází také listina Vladislava Jagellonského, kterou vydal r. 1495 Kryštofovi, proboštu vyšehradskému, a jíž mu slibuje, že žádné zboží vyšehradského proboštví nezastaví v budoucnu bez svolení probošta a kapituly. Blíže Anna KUBÍKOVÁ, *Březanův soupis listin na panství Prachatice a Hus*, Archivum Trebonense 8, 1996, s. 80–95, zde s. 84.

⁵⁰ Josef KALOUSEK (ed.), *Archiv český čili Staré písemné památky české i moravské: z archivů domácích i cizích XXI*, Praha 1903 (dále jen AČ XXI), s. 420–421, č. 287. Kalousek datuje písemnost do let 1487–1491. V listu je však uvedeno, že prachatické zboží v té době držel ve 2 000 kopách grošů Smil Rýzmburský, který však zemřel nejpozději r. 1486. Srov. CIM III, s. 715–718, č. 422 (v poznámce).

⁵¹ Je možné, že v této době došlo ke dvojímu zastavení Prachatic — Jindřich z Rabštejna, který zdědil zápisné listy na Prachatice po svém strýci, Václavovi z Rabštejna, zároveň Prachatice patrně zastavil Volfovi a Smilovi Rýzmburským ve 2 000 kopách grošů. Ti byli syny

O realizaci tohoto komplikovaného záměru však neexistují žádné doklady a s největší pravděpodobností k němu nedošlo. Nejpozději počátkem roku 1488 byly Prachatice opět v držení Jindřicha z Rabštejna.⁵²

Vok II. z Rožmberka se držby prachatického majetku nakonec dočkal, ale až o mnoho let později. Po několika směnách byla totiž prachatická zástava roku 1501 prodána Václavem z Roupova bratřím Vokovi, Petrovi a Oldřichovi z Rožmberka.⁵³ V této době již byl vladařem rožmberského domu Vokův mladší bratr Petr IV. z Rožmberka,⁵⁴ který byl patrně hlavním realizátorem této koupě. Prachatice se tak po téměř půlstoletí vrátily do rožmberské držby.

Petr IV. si byl vědom komplikovanosti prachatického právního postavení.⁵⁵ Faktickou držbu města očividně nepovažoval za dostačující. Aby svému rodu zajistil definitivní svobodnou držbu tohoto hospodářsky strategického města, zahájil diplomatická vyjednávání přímo s papežskou kurií ohledně převodu Prachatic do svého vlastnictví. Za povšimnutí stojí, že (ačkoli vše probíhalo se souhlasem a podporou krále Vladislava Jagellonského),⁵⁶ Rožmberk se obrátil na nejvyšší církevní instituci. To opět nepřímo dokazuje, že skutečným, a především de iure uznávaným vlastníkem Prachatic byl stále vyšehradský probošt, který byl (i s kapitulou) přímo podřízen papeži. Petr IV. z Rožmberka nabídl, že Prachatice smění s vyšehradským proboštem za jiné zboží téže hodnoty a tím vyváže Prachatice z vyšehradského majetku a převede je do svého dědičného vlastnictví. Nabízenou transakci prověřoval roku 1502 v Čechách papežem pověřený legát Petr, kardinál-kněz titulu sv. Cyriaka in Thermis. Za Prachatice s příslušnými vesnicemi, jejichž hodnota byla vyčíslena na 11 000 zlatých, nabídl Petr z Rožmberka proboštovi své městečko Sedlčany s příslušnými vesnicemi v hodnotě 9 000 zlatých. Obě města měla údajně shodný roční výnos 300 zlatých. Rozdíl v hodnotě směňovaného zboží se Petr z Rožmberka rozhodl vyvážit splátkou 50 zlatých ročně, a to až do doby, kdy vyšehradský probošt bude moci vykoupit Sedlčany ze zástavy.⁵⁷ Uskutečnění navrhované transakce dokazuje listina ze 17. září 1504.

Kateřiny z Gutštejna, manželky Václava z Rabštejna, z prvního manželství. Srov. AČ XXI, s. 420–421, č. 287. Ke komplikované posloupnosti prachatických pánů viz V. VEČEŘOVÁ, *Právní vývoj*, s. 28–29, 43.

⁵² Tamtéž, s. 29.

⁵³ CIM III, s. 999–1016, č. 577 (v poznámce).

⁵⁴ P. BALOG a kol., *Rožmberkové*, s. 20–21.

⁵⁵ V mládí Petr studoval na univerzitě v Bologni; snad právě díky dobrému vzdělání později dokázal vhodně posoudit a pro rožmberský rod výhodně vyřešit situaci kolem držby Prachatic. Více Anna KUBÍKOVÁ, *Jan II. z Rožmberka a generace jeho synů*, in: Václav Bůžek a kol., *Českokrumlovsko v době jagellonské. 1470–1526*, Český Krumlov 1998, s. 27–49.

⁵⁶ AČ XXI, s. 441, č. 316 a 317.

⁵⁷ CIM III, s. 999–1016, č. 577, zde s. 1010–1014 (v poznámce). Opis Vladislavova potvrzení na papíře se nachází v SOA Třeboň, odd. Český Krumlov, Velkostatek Prachatice-Volarý (1323–1897), sign. ad I Aα No. 1, inv. č. 2, jeho originál pak v nepřístupném fondu SOA Třeboň, odd. Český Krumlov, Vrchní úřad Český Krumlov, sign. b ad IIC IAα No. 6. Kvůli prodávám v placení se r. 1513 dohodl vyšehradský probošt Jindřich z Tandorffu s Petrem z Rožmberka na vyplacení jednorázové sumy ve výši 100 kop gr. č. Na základě povolení Vladislava Jagellonského byl Rožmberk později osvobozen od této splátky navždy, ovšem

Prachatičtí měšťané jsou v ní již označeni za Petrovy „poddané dědičné“ a celé město Prachatice za jeho „jisté, pravé a neomylné dědictví“.⁵⁸

Svého děda Oldřicha II. z Rožmberka, který poskytl Prachatickým roku 1444 po převzetí města četné výsady, napodobil ve velkorysosti vůči prachatickým poddaným jeho vnuk Petr IV. a měšťanům udělil na jejich žádost výše zmíněnou listinou z roku 1504 rozličná práva. Stejně jako Oldřich, i Petr poskytl měšťanům právo odúmrti; na rozdíl od Oldřichovy listiny jsou však v privilegiu Petra IV. přesně popsány podmínky pro nakládání s majetkem zemřelého bez závěti. Dále měšťanům potvrdil práva spojená s provozem na cestě do Pasova a daroval jim tři lesy a geograficky omezené právo honitby a rybolovu. Na žádost měšťanů také reluoval povinnou feudální dávku, kterou ustanovil ve výši 30 kop grošů českých ročně na sv. Havla (tedy o 10 kop grošů více než za Oldřicha II.). Měšťané získali právo výhostu a záruku, že Petr ani jeho dědici neosvobodí žádný dům ve městě. Listina se také vykazuje silným protižidovským tónem; Židům nemá být napříště povoleno obývat Prachatice ani k nim náležející předměstí, dvory, mlýny a vesnice. Jako vyšší stolicí pro odvolání v případech soudních sporů Petr ustanovil písecký městský soud.⁵⁹

* * *

Ve vlastnictví rodu Rožmberků pak Prachatice setrvaly (až na několik let, kdy byly z rozhodnutí krále Ferdinanda I. zástavně postoupeny Zdeňku Lvovi z Rožmitálu)⁶⁰ po celý zbytek 16. století. Po mnoha peripetiích tak byla zásluhou Petra IV. z Rožmberka naplněna touha jeho děda Oldřicha po trvalém ovládnutí a alodizaci města a panství, které pro Rožmberky představovalo nejen důležitý správní bod, ale také kontrolu nad obchodem proudícím po prachatické větvi Zlaté stezky a zisky s tím spojené. Oldřich II. z Rožmberka sice dokázal Prachatice ovládnout, dosáhl toho však ne zcela čestným způsobem a jeho vládu nad prachatickým zbožím provázely alespoň zpočátku potíže. O transformaci zastaveného proboštského města ve svobodný dědičný majetek měl Oldřich bezpochyby zájem, ale o její realizaci se zřejmě nepokusil. Snad k tomu nebyla v čase bezkráloví, kdy fungování úřadu vyšehradského probošta ještě nebylo plně obnoveno, vhodná příležitost. Oldřichův syn Jan II., který spolu se svým otcem prodal zápisné listiny na Prachatice bratrům z Rabštejna, se o opětovný zisk Prachatic patrně nepokusil; v tomto směru se stali pravými Oldřichovými nástupci až Janovi synové Vok a Petr. Vok II. z Rožmberka sice o získání Prachatic uvažoval přinejmenším v teoretické rovině, byl to ale až jeho mladší bratr Petr, který

pod podmínkou, že zástavní suma Sedlčan bude snížena o 500 kop gr. č. Srov. V. VEČEŘOVÁ, *Právní vývoj*, s. 38–40.

58 CIM III, s. 999–1016, č. 577, zde s. 1010–1014.

59 Tamtéž.

60 Simona KOTLÁROVÁ, *Páni z Rožmitálu*, České Budějovice 2008, s. 57. K obstrukcím, které Jan III. z Rožmberka činil Rožmitálovi v souvislosti s postoupením vsí patřících k prachatickému panství viz Josef KALOUSEK (ed.), *Archiv český čili Staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích X*, Praha 1890, s. 234, č. 768; s. 234–236, č. 769; s. 237, č. 770; s. 237–238, č. 771; s. 239, č. 773.

koupi i následnou právní transformaci Prachatic uskutečnil. Prachatičtí měšťané, kteří po větší část 15. století mohli alespoň teoreticky poukazovat na královské povýšení svého města z roku 1436, se tak na počátku 16. století stali opět pouhými poddanými a v tomto stavu setrvali až do roku 1609, kdy si na císaři Rudolfovi II. vymohli opětovné povýšení mezi královská města.

RÉSUMÉ:

The town of Prachatice received the status of a royal town from King Sigismund of Luxembourg in 1436 after Prachatice lost its original holder, the Provost of the Vyšehrad Chapter, during the Hussite wars. However, the king pledged the town (still as church property!) almost immediately after its promotion to Jan Smil of Křemže. The pledge of the town of Prachatice then became an object of sale for the rest of the 15th century. The Lords of Rosenberg, the leading power in South Bohemia, were very interested in gaining control over this rich town profiting from the salt trade. Oldřich II of Rosenberg took over the town in 1443, although he didn't do it in a fair way. Even though Oldřich got Prachatice as a pledged town, he acted there as a real landlord. In 1444 he issued a charter for the burghers of Prachatice, which guaranteed them, among other things, communion under both kinds and acceptance of Utraquist priests. Yet he got into trouble in the first years of his rule in Prachatice and he was afraid of a revolt and loss of the town. However, he managed to stabilise the situation and he demonstrated his position by building a castle in the town. Nevertheless, Oldřich had to sell Prachatice in 1457 due to his huge debts. Later, Oldřich's grandson Vok was thinking of bringing Prachatice back into the Rosenberg's possession, but it was his younger brother Peter who in 1501 realised this intention and bought the pledged town of Prachatice for the second time. This time Peter IV of Rosenberg was determined to include the town among his free (not bestowed) estates and, unlike his grandfather Oldřich, he succeeded. He negotiated with the papal court and managed to exchange Prachatice for his town Sedlčany. Prachatice then became a liege town in the property of the Lords of Rosenberg.

Veronika Večeřová je studentkou doktorského studia na Ústavu českých dějin FF UK. Zaměřuje se na právní a hospodářské dějiny pozdního středověku, zejména na problematiku pozdně středověkého obchodu v jižních Čechách (veronika.modlitbova@seznam.cz).